

КАКЪ ТРѢБУВА ДА ПОСТЪП- ВАМЕ СЪ ТОРѢТЬ.

(Виждь 8 кн.)

Отъ това, що ся каза до тука, разумѣва ся, че за да не изгубимъ нищо отъ текущитѣ вещества на торѣть, трѣбува и хлѣвоветѣ (ахъритѣ) да бѣждѣть добрѣ урѣдени. Мѣстото, гдѣто лѣжѣть говедата, да бѣде равно и къмъ заднята страна малко наведено, за да могатъ да оттичѣть воднитѣ вещества въ курубата, която трѣбува да ся намѣсти отъ къмъ заднята страна на опова мѣсто, гдѣто лѣжѣть говедата. Тая куруба трѣбува да отвожда текущитѣ вещества въ онази дупка, за която казахме по горе да ся направи до бунището (купището). Като ся постѣпва по този начинъ, земледѣлецътъ ще добіе добъръ и силенъ торъ, отъ който съ пълна надѣжда може да чака по-добра жътва.

Въ послѣднѣ врѣме поченъли сѣхъ нѣкои си ступани да си пригответъ торѣть на другѣ начинъ. Почетникътъ на този начинъ е гласовитѣа ческы ступанъ Хорскый, а и Лѣбе го доста много препорѣчва, па и мпозина ступани сѣхъ го вече приели. Този новъ начинъ ся състои въ това. Торѣть ся не изхвърля на бунището, а оставя ся да стои по-дълго подъ говедата. Въ този случай, за чистотата на добитѣка и за да ся не изгуби нищо отъ текущитѣ вещества на торѣть, трѣбува да ся постиля подъ добитѣка. За постилка употрѣбляватъ шумата на различни дървие, всѣкакъвъ бурянъ, търстивка и други; нъ най-добрата постилка е сламата, която съ цѣвнитѣ си сламки най много попива воднитѣ нѣща. За постилка зематъ тъкмо една четвъртина отъ тежината на храната, която добива добитѣто всѣкый

день, ако на пр. ся дава на добитѣто 4 оки сѣно на день за храна, то трѣбува да му ся постиля 1 ока слама. Сламата, що ся употрѣблява за постиляніе, трѣбува да ся насѣче на по-малкы кѣсове, защото тогава по-лесно и повече попива воднитѣ нѣща.

Съ оставяніето на тора въ хлѣва на тоя начинъ, не само че си остая безъ да му ся изгуби нѣщо, нъ той ся дору и умножава и подобрѣва, защото си остая въ него всичката пикочъ; врѣніето (гниеніето) става полека и точно; нищо ся неизпарява въ въздуха, особено пакъ ако ся отъ врѣме на врѣме посипва ся содра (гипсъ). Освѣнъ това забравѣнъ е отъ врѣдителното вліяніе на слънцето, на вѣтроветѣ и на дѣждѣть; напokonъ спечелва ся и отъ работа, която трѣбува да употрѣбимъ, когато би го взносили на бунището (купището) и то са спечалва спорѣдъ пресмѣтнуваніето на искуснитѣ ступани нѣщо около 28% отъ работата. Такова подѣржаваніе на тора въ хлѣва не е ни за говедата вредително (съ изключеніе на коніетѣ, кои въ такъвъ случай трѣбува да бѣждѣть на друго мѣсто и подъ нихъ да ся чисти всѣкый день). Първитѣ 14 де-на трѣбува да ся постиля повече, а отъ по-послѣ и по-малко; а за да ся не-влача къмъ коя и да е страна постилката, трѣбува да ся поравнява всѣкой день. Повече отъ 18 недѣли не трѣбува да ся оставя торѣть въ хлѣва. Само по себе си ся разумѣва, че като остая торѣть тѣй дълго въ хлѣва, на ся и постиля, то ще и добитѣка полека да ся повдига на горе, та отъ това слѣдува, че ся пригответъ на тоя начинъ торѣть само онѣ ступанинѣ, на когото хлѣва не е такъвъ, кѣквито гы има по нѣкъ — като избы, пухарници,

тъмни и затъпени, нъ прилично високи, още и яслитѣ трѣбува да бждѣтъ движими, та съ повдиганіето на добитѣка, да ся повдигатъ и яслитѣ.

Сега ни остана и още да видимъ какъ трѣбува да ся постѣпва съ торѣтъ и на нивата, защото ако сме му учували торната сила съ най-голѣма точностъ, а непостѣпваме съ него разумно и на нивата, то щемъ и тамъ да изгубимъ отъ него, ако и петолко това, що му учувахме въ хлѣва или на буннцето. Безъ да го казувамъ, всѣкой си го знае, че торѣтъ ся стовара на нивата на малки купове и по нѣкой пѣтъ тѣзи купове ся оставятъ по мѣсець и повече да си стоѣтъ неразхвърлени и незаорани. И тука слѣпецето го суши и вѣтроветѣ му отнасятъ въздушнитѣ вещества, а това, което отлива дѣждѣтъ, не отива по-надалеко отъ тѣзи купове, и така отъ послѣ на тѣзи мѣста, гдѣто сѣ стояли тѣи мѣлго тѣзи купове, израстнува растеніето буйно, многу пѣти и до толкува, щото и полѣгнува. Освенъ това и недозрѣва растѣніето въ едно врѣме; а че това не е добро, не ще накой да го откаже.

Когато извозимъ торѣтъ на нивата въ такова врѣме, щото да можемъ веднага и да го разхвърляме и заоремъ, трѣбува да го стоваримъ на такыва малки, нъ еднакво голѣми купове, послѣ да го разхвърляме на всѣкъдѣ еднакво по нивата и най послѣ да го заоремъ. Ако ли по нѣкаквы причини, като на пр. зимно врѣме, или буннцето ся е напѣлило, та трѣбува да ся извози, а па нема или не е врѣме за тореніе, тогава трѣбува не на малки и на много, нъ на единъ или ако е много на нѣколко купове да ся натрупа; тѣзи купове добръ да ся утѣпчатъ, па най послѣ да ся покрѣятъ съ земя (пърстъ). Па като дойде врѣме за тореніе, тогава да ся разхвърля и заоре, каквото вече

рекохъ по-горе. И ако купѣтъ е стоялъ по дълго врѣме на едно мѣсто трѣбува да откопаеми малко и земята, що е была изъ подъ него и наоколо, па и неѣж да разнесемъ по нивата.

Нѣкои си практични ступани казуватъ, че е по добръ, като ся разнесе торѣтъ еднакво на всѣкъдѣ по нивата, да ся остави тѣи разхвърленъ да стои около 14 дена, и послѣ да ся заоре, само въ такъвъ случай нивата трѣбува да има равно (оризонтално) положеніе земята да е прилично суха и непомързнала, а нивата чиста отъ буряни, и ако торѣтъ е вече по нѣщо загнилъ.

Други пакъ казуватъ напротивъ, че това не е добро и че по добръ е ако ся веднага заоре. Не съмъ въ положеніе щото да изпытамъ, кое е подобро. (За това ние ще поговоримъ въ единъ отъ идущите броеве на *Ступанъ*. р). Нека всѣкой изпита това, като на половината на една отъ по големитѣ си нивы заоре торѣтъ веднага, а на другата половина го остави незаоранъ 14 дена и послѣ да го заоре, а че послѣ да наблюдава растѣніето на едната, и на другата половина, па отъ който начинъ е по-добро, това нека слѣдува.

До тукъ, драгий ступанино, азъ ти разправихъ за торѣтъ, когото ти имашъ отъ своя добитѣкъ, и какъ да го направишъ или по-добръ да му запазишъ торната сила. Направи това, което ти казахъ, и бѣди увѣренъ, че не щешъ да ся каешъ, за гдѣто си положилъ повече трудъ, а ако е было нужда и нѣкой грошъ. Трудѣтъ и разноситѣ ще ти ся наплатятъ.

По другитѣ мѣста, гдѣто земледѣліето цѣти и доноси по-голѣма полза на хората, има освѣнъ училищата, въ които ся учи земледѣліе, още и различни вѣстници, които поучаватъ хората; има учители, които пѣтуватъ отъ

градъ въ градъ и отъ село въ село, за да поучаватъ; има и дружества, които и съ рѣчь и съ дѣло поучаватъ народа. Тѣй на пр. не отдавна четохъ въ единъ вѣстникъ, че въ Горица (въ Австрія) едно земледѣлческо дружество равписало награда по 500 гр. за 9 души селяне, които бы урѣдили гноището си (купището си) така, каквото ги учи науката. Тѣй много цѣнятъ хората торьтъ и гноището, на което ся варди и подобрява неговата торна сила. Ти отъ сичкитѣ срѣдства нѣмашъ други, освѣнъ единъ „Ступань“, който да те поучава, какъ трѣбува да работишь. Па и неговія издатель вѣчь ся оплакува, че му ся още неплатило отъ нѣкои си! Нѣ не е само този торъ, който ся добива отъ добитька и съ който хората праватъ плодни своитѣ нивы, ливады и лозя: тѣ сж направили фабрики, въ които ся праватъ различни искусствени торове; тѣ купуватъ единъ видъ торъ, който доносятъ изъ Америка и който наричатъ *гуано*. И това го праватъ при повечето добитькъ, когато чуватъ и при по-разумното чуваніе на торьтъ, който имъ дава сжщія дѣбьтъкъ.

По-послѣ азъ ще ти разправа за тѣзи торове, а особенно за онзи, който ся добива отъ частитѣ на животнитѣ; а сега ще ти раскажа за другъ единъ видъ торъ, за който спомѣнахъ по на-прѣдъ, а той е:

КОМПОСТЬ.

Това е единъ видъ торъ, който ся прави отъ всичкитѣ твари, що могатъ да сѣгниватъ. Такива сж различнитѣ буряни и плевели изъ градината, изъ нивата и лозіето; пилотинитѣ и трѣскавитѣ отъ дървіето, кожата, папцитѣ, копитата, роговетѣ, козината, вълната, перата, кървѣта и маслото отъ различнитѣ заклани или умрѣли животни; вълненитѣ, памучнитѣ, свиленитѣ и ко-

жени дрипи и пѣрцалие; сметьтъ изъ событѣ, двороветѣ, готварницитѣ и др.; калѣта отъ улицитѣ, ендецитѣ и гьоловетѣ; саждитѣ и пепелѣтъ; остатъцитѣ отъ сапунарницитѣ, бояджійницитѣ и др.; сапунаивата вода и всѣкаквы други помин; съ една рѣчь: *всичко, което може да гние*. При всичкитѣ тѣзи нѣща за правеніе на компоста зема ся и вѣмѣ (пѣрстъ), която е потрѣбна като за завивка на онези. Тѣзи нѣща ги има всѣкой единъ земледѣлецъ, и на всѣкадѣ, а хаърлятъ ся по пѣтищата и улицитѣ безъ никакво употрѣбленіе въ полза, дору и въ вреда на здравіето, защото гнѣтъ тѣй туку на всѣкадѣ, а отъ това ся изпарява единъ дѣхъ, който е вредителенъ за човѣка. Умнитѣ земледѣлци при всичко че хранятъ повече добитькъ и по-добрѣ му вардатъ торьтъ, но они непропущатъ да ся ползватъ и отъ горенаведенитѣ нѣща, като знаѣтъ, че трудоветѣ имъ само тогава ще ся наградѣтъ, ако торьтъ постоянно земитѣ си; и като сж видѣли тѣхната полза, хванади ся да ги употрѣбляватъ за торъ. Тѣ съ това постигатъ двѣ нѣща: двороветѣ, улицитѣ, нивитѣ, градинитѣ и лозята имъ сж чисти отъ всѣкаквъ бурянь и смѣтъ, а отъ друга страна сжщитѣ тѣзи нивы, градины и лозя сж наторени съ тѣзи нѣща, които по насъ едни развалятъ въздухътъ по двороветѣ и улицитѣ, а други пречатъ на свѣтлытъ по нивитѣ. Че не говорѣ нѣщо повече, доста е да ся взрѣ човѣкъ и въ селата, както и по градоветѣ. Тука ще види чушкы отъ фасулъ и бакла, чукани отъ зеліе и други, лозинкы отъ тыквы, фасулъ и др. пѣрчки отъ лозіе, клечки отъ ленъ и кѣлчища, разхвърлени по улицитѣ, при всичко че тѣзи нѣща могатъ да ся употрѣбать едни за храна на добитька, а други непосредственно като торъ, ако ся събиратъ на купъ да сѣгниватъ;

ондева ще видишь мърши отъ църкнали животни, перя, кървь и кости, варъ отъ разпаднали или поправени зидове; таме пепелъ и варъ изхвърлени отъ сапунарниците и различни помин да ся цѣдять по улицитѣ туку-речи изъ всѣкой дворъ; по-нататѣкъ ще видишь... колко такыва и още нѣща, що бы могли да дойдѣтъ на компостѣтъ. И сичкитѣ тѣзи нѣща бы умножавали плодovitостѣта на пивата, градината и лозіето, ако ся събираха и приготвуваха така, каквото работѣтъ другадѣ орѣчетѣ. И тѣхното събирание не иска нѣщо повече, освѣнъ малѣкъ единъ трудъ и мукастѣлъкъ, а разноски никаквы. И ето какъ. Сичкитѣ спомѣнжти и неспомѣнжти — сичкитѣ нѣща що могатъ да съгнивѣтъ — събирай отъ всѣкъдѣ, гдѣто тя срѣщашъ: въ двора, въ градината, въ лозіето, въ нивата или на улицата. Докарай си и нѣкоя кола земя (пърстъ) да имашъ готово, гдѣто ся канишь да правишь компостъ, и поливай ѣхъ съ поміята кога какво ся нѣщо пере. Като съберешъ отъ онези нѣща толкува, колкото е потрѣбно за купѣтъ, постели отъ този колкото една педа и повечко на нѣкое малко издигнато мѣсто, за да ся невтича на купа вода отъ наоколо. Послѣ туряй събраниѣ за гніеніе нѣща мѣшапо или наредѣ. Ако имашъ нѣща, които по-мѣчно съгнивѣтъ, каквото кожи, рокове, панци, копыта, козина, парцалие и др., посоли тѣзи нѣща съ варъ. Ако ли тѣзи нѣща сѣ толкува, што да можешъ да направишь отъ нихъ цѣлъ единъ купъ, тогава по-добрѣ ще направишь, ако отъ тѣхъ стърпашъ особенъ купъ. Като си натърпалъ купѣтъ (четвъртитѣ или околчестъ — все едно) колкото $1\frac{1}{2}$ -2 лахти высокъ, тогава го около на около затърпай пакъ съ пърстъ, нѣ тѣй, што да не бѣде отъ горе на срѣдата задигнѣтъ, но равенъ, дору и наоколу малко

по-задигнѣтъ, каквото да неоттичѣ на страна водата, що пада отъ дѣждѣтъ както и тази, съ която ще го поливашъ. Ако бы тѣзи нѣща стояли сухи, то тѣ немогѣтъ или баремъ не тѣй скоро да съгнѣять, за това трѣбува да ся поливѣтъ; а поливѣтъ ся съ текущитѣ вещества отъ торѣтъ и пикоча на добитѣка, които текущи вещества ся събирѣтъ въ онази зидана дупка или сѣдѣ, за които спомѣнжхъ по-горе. И поливаніето трѣбува да става тѣй често, што да бѣде купѣтъ всѣкогы влаженъ, нѣ и не много влаженъ, защото и въ тоя случай бы ся запрѣчило съгниваніето. Когато опазишь, че нѣщата, които си турилъ на компостѣтъ (а трѣбува да обихождашь) ся по нѣщо угнили, а ти го разбѣркай тѣй добрѣ, што съвсѣмъ да ся измѣнѣтъ; и ако негдѣ отъ повечето пърстъ нѣкои нѣща не сѣ угнили колкуто другитѣ, а ти притури малко отъ хлѣвниѣ торѣ, за да ся ускори и тѣхното съгниваніе. Колкото ся по-марливо и по-добрѣ измѣна и колкото повече еднакво угнѣять сичкитѣ нѣща, толкува по-добрѣ торъ става компостѣтъ. А когато забѣлѣжишь, че сичкитѣ нѣща, които си турилъ на купѣтъ, сѣ угнили добрѣ и сѣ ся претворили въ пърстъ, тогава вече употреблявай компостѣтъ за тореніе.

Компостѣтъ е добрѣ торъ за всѣкоя земя и за всѣкоя билка, а особено е добрѣ за ливадѣтъ. Купове отъ компостъ можешъ да си направишь на единъ край въ двора, на нивата, при лозіето — всѣкъдѣ по твоитѣ мѣста, гдѣто, виждашь че можешъ да съберешъ толкува нѣщо, што да не е купѣтъ по голѣмъ отъ 3-4 лехти дългъ и широкъ и не по-высокъ отъ 2.

Колко време трѣбува да стои купѣтъ да съгнѣва, то зависи отъ нѣщата, които си турилъ на него; обикповенно стои около 5-6 мѣсеци, а ако е отъ

нѣща, що мѣчно угниватъ, и повече.

Както всѣкой вижда отъ това що казахъ до тука, за компостътъ петрѣбватъ никакви разпоски, освѣнъ малко трудъ, па да ся претворятъ въ пары сичкыгѣ онези нѣща, отъ които ся съпнями скоро, на всѣкой стѣпка, и които ни вонятъ туку речи на всѣкое бюше въ двороветъ и по улицитѣ.

Списъ А. Тумпаровъ.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

(Продължение отъ 12 книжка.)

Да ли само французитѣ е направилъ богъ за винари на свѣта?! Или пъкъ, да ли само за нихнитѣ лозя свѣти и грѣе небесното слънце?! — Не, нищо друго ни не липсва, освѣнъ добри фабрики и рѣшители хора въ това; па и ние сами тогава лесно можемъ видѣ полза отъ нашето богатство.

Друга, тоже голѣма загуба имамъ отъ разпоскитѣ, които харчимъ сѣка година въ чуждина, за да си купуваме пуждитѣ за насъ произвѣдения, като че никога не бихме можали и ние да си ги приготвимъ сами. Отъ многото подобни загуби, ще покажа за примѣръ само нѣкоя.

Отъ 1747 година, отъ когато *Margraf* направи опитъ и доказа, че и отъ цѣвклото ся може прави захаръ, отъ тогази, казвамъ, си е задовилъ почти цѣлъ свѣтъ европейски, да основава подобни зѣ захаръ фабрики; а тѣхното размножаванне си до толкозъ разшири, щото въ послѣднитѣ години, а именно въ 1869—1870 год. ся изработило въ Европа, спорѣдъ *Licht-a**, по-вече отъ 16,000,000 кантаря чиста захаръ! и отъ тогазъ ся едпоманъ това количество уголъмва така, щото въ най-послѣдното врѣмя брои докторъ Велнеръ произвѣденнето на захаръта въ Европа до 18,000,000 кантаря сѣка година. А съ изработваннето на това произвѣдение ся занимаватъ почти сичките европейски народи, само ние—не! но пакъ похарчяваме сѣка година по-вече отъ 542,000 ка-

нтаря захаръ, за когото плащамъ около 143,095,000 гроша сѣка година на чужди хора!!

Такива огромни сумми пари, ние познаваме сѣка една година изъ нашата млада татковина, безъ да обърнемъ нито най-малкото внимание на това, че ния съ туй губимъ отъ двѣ страни:

1) Губимъ много съ това, че отъ рѣцѣтъ ни ся отпѣмва голѣмъ капиталъ, който, ако да бѣше останалъ въ земята ни, щеше да подѣйсвува върху подиганнето на търговията, на земедѣлнето и на индустрията ни, които само тѣ щѣха да запазятъ нашето богатство! 2) Губимъ още и съ това, че макаръ и да харчимъ толкозъ много пари, но пакъ не купуваме нищо друго, освѣнъ въ тѣ рѣ! Казвамъ вътѣръ, защото захаръта не е друго нищо, освѣнъ съединение на едни въздухообразни тѣла, (химическото съединение на захаръта е: $C_{10}H_{10}O_{11}$), безъ да съдържа нито най-малката чѣстъ отъ минералнитѣ храни зѣ растѣнията, та да можѣхме баремъ съ тора отъ него и ние нѣщо да сиѣчелимъ, както го правятъ другитѣ хора!

И така, чуждитѣ хора знаятъ и съ въздуха да спечелятъ отъ насъ пари, а ние сме си све тѣзи добродушни хорица, които пълнимъ непрѣстанно кеситѣ имъ!!

Не искамъ даже нито да спомѣнявамъ за другитѣ още по-голѣми ползи, които би ни принесли фабриктѣ, като са прѣхранватъ отъ тѣхъ много сиромаси, които за жялостъ у насъ ся памѣрватъ доволно!

Това, което казахъ за захаро-варницитѣ (фабрики зѣ захаръ), сѣщото трѣба да кажа и за фабриктѣ за спиртъ, за фабриктѣ зѣ пиво и много други, които самъ читателътъ знае.

Тѣзи фабрики иматъ не по-малка важность и за самого правителство, защото отъ тѣхъ би имало доста приходи. За доказателство, нека земемъ за примѣръ Австрия, която прѣзъ 1870—1871 год. е зела по-вече отъ 2,023,840,804 гроша данѣкъ само отъ захарнитѣ фабрики въ нейната земя.

Земедѣлнето, индустрията и търговията трѣба да ся подпомагатъ отъ правителствата, ако желатъ да бѣде богата държавата имъ.

Францускиятъ царъ Луисъ XV е казалъ: „*Pauvre paysans, pauvre royaume, pauvre*

* Вижъ книгата: *Bolniz nov. vĕka vav. 43. Ad. Eckert: Cukrovárnictví.*

roi (Ако сж бѣдни селените, бѣдно е и царството; ако е бѣдно царството, бѣденъ е и царьт.).

Проглашиха свѣтъ да хвалятъ Англия за нейното голѣмо богатство, но ако поразмислимъ малко по сериозно върху този важень въпросъ, т. е. защо и какъ е могла Англия до толкозъ да са обогати, то ще дѣдемъ до това заключение, че Англия не ся е обогатила съ нищо друго, освѣнъ съ незнанието и неопитността на другитъ народи, както сме на принципъ ние. Англичанитъ си ся занимаватъ спокойно, като употребяватъ земите си за обработване на различни индустриални произвѣдения, които имъ ся нужни въ фабриктъ; но тѣ никога не отслабватъ нивята си само съ жито, съ кукурузъ и др. т., защото твърдѣ добръ знаятъ, че съ туй, отслабватъ много нивите имъ.

А че защо ли трѣба да правятъ такива нѣща, когато знаятъ, че ние и други като насъ ще имъ испратимъ храна евтина, а тие съ произведенията на фабриктите си ни огодватъ. Ние сѣга година испращаме хиляди кила жито по жнѣ. За нѣзе не е въ състояние още нито самия деветнаесети вѣкъ да ни докаже, че такова немъдро разнасяне на подобни храни изъ една земя има за слѣдствие опрощастването на цѣлъ народъ! Или чѣкаме да ни постигне и насъ оная сѣдба, която постигна прѣди вѣме още римлянитъ, старитъ гръци, испанцитъ и най-послѣ и жителитъ на Севѣро-американскитъ държави!

Историята ни разказва най-ясно до каде сж дошле ония народи, които, така сжщо както насъ, сж глѣдали само, какъ най-много могатъ да изсплатъ нивята си съ такива растѣния и да ги разнасятъ въ чуждина, безъ да обърнатъ нито най-малко внимание на това, какъ да върнатъ относлѣ това, което тѣ сж отпѣле на земята си; и то бѣха такива земи, които съ своето плодородие, ся отличавале почти въ цѣлъ свѣтъ; и пакъ отпослѣ, така запусѣли, щото съ голѣмъ страхъ смѣе да погледне сега човѣкъ на ония мѣста, кадѣто нѣкога сж биле най-хубавитъ градове, и кадѣто въ нихъ владѣли най-голѣмитъ роскошества; кадѣто било доста злато, пшеница, вино, овощия, гори и долини; въобще, кадѣто ся намѣрвалъ цѣлъ рай на

земята; а сега?! Сега нищо друго, освѣнъ гола пропасть! —

За примѣръ ще покажа само нѣкои отъ тия нещастни народи, каквото на пр. сж биле римляните. Този народъ е билъ, единъ отъ първитъ народи, съ които сж украсени по-първитъ страници на историята на човѣчеството. Този народъ, казвамъ, билъ единъ отъ най-развититъ народи въ тогавашнитъ вѣремена; у него сичко друго напредвало, но само земледѣлнето било на нискъ степенъ. На близо до сегашния Римъ ся намѣрвали тогази 23 голѣми градища, които биле препълнени съ жители; но днѣска какво виждаме тамъ! — Едно пусто мѣсто, обградено съ блата, които ся познати на читателитъ подъ името Понтински блата! — А съ какво са опрощастиха тѣзи градове?! — Съ нищо друго, освѣнъ съ неразумното земледѣлие и економисване, както ние сега.

(Продължава са.)

Михаилъ Георгиевъ.

КАКЪ СА ЧИСТИ ВОДАТА.

Ако са пие нечиста вода, то отъ нея са пораждатъ разни болѣсти. А най-вредителна за пиение е онази вода, въ която дохождатъ сѣкакви нечистотии изъ каналите (геризи). На това трѣба да са внимава най-много.

Печиста вода може да са направи за пиение, ако са вари; нотогава става май бюткава. А най-добръ са очисти такова вода, ако са прецѣди презъ счукани дървени вглица, или презъ камъни, направени нарочно за прецѣждане нечиста вода.

За да добие водата по-добаръ вкусъ, на нѣкои мѣста турятъ въ нея по-нѣщо оцѣтъ, стадакъ или кисель сокъ отъ овощия, вино и пр.; но тѣзи разнѣси не спомогатъ нищо на лошите сегкини, които могатъ да са случатъ, ако са пие нечиста вода. —

Коравата вода може да са направи полека, ако са тури въ нея попель (лишия), когато вжзври.

ЗА ЗЕМЯТА (ПОЧВАТА) И ЗА НЕЙНОТО ПРИГОТОВЛЕНИЕ ДА СА ОБРАБОТВАТЪ НА НЕЯ РАЗЛИЧНИ ЖИТА, СЪИДЕИ И ТРЕВИ ЗА ДОБИТАКЪТЪ.

(Вижъ 11 книжка.)

Представете си вие сега, че това мѣсто, на което сега оремъ и сѣемъ, е било по-

крито въ памети-вѣка нѣкога си съ на-
трупанни една вржъ друга каменни плочи
и че тие плочи сж са сжстоѣде, да рѣчемъ,
отъ гранитъ. Отъ дѣйствието на водата,
на топлината и на студътъ тоя гранитъ
са е разсипвалъ полетка-легка; но като са
е разсипвалъ, на какво са е той преобжр-
щаль? Ние знаемъ вече, че гранитатъ са
сжстои отъ кварцъ, отъ шпатъ и отъ сло-
да (слодата сравнително съ другите два
минерала е твърде малко). Ето тие първи
два минерала сж станале основа на поч-
вата: кварцътъ, като са сдрѣбни и стър-
ка, става на пѣсакъ, който спорѣдъ дре-
ботата си носи и различни названия:
гравий (ѣдаръ рѣчни пѣсакъ), хрящъ
(за шосета) и сипкавъ пѣсакъ; а отъ
разсипаниятъ полски шпатъ става гни-
лата. Така са е образовалъ първиятъ тж-
накъ пластъ отъ минералната частъ на
почвата. Въ тоя пластъ, спорѣдъ сжета-
вѣтъ на камакѣтъ, който са е разсипалъ,
са намира или повече гнила, или повече
пѣсакъ, или пакъ повече варъ, но, като-
рѣчи, въ сѣка една почва, ако и въ раз-
лични пропорции, са намиратъ и трите тие
части; освѣнъ това съ тѣхъ почти сѣкога
биватъ смѣсени въ малко едно количество
и други минерали, като на примѣръ, желѣ-
зо, каменна соль и други такива. Желѣзо-
то са срѣща сѣкога въ видъ на ржда и
то е, което дава на гнилата червена боя.
Така са образува почвата по равните мѣ-
ста, по въ долините и въ долове, меж-
ду ржливите и по низките брѣгове на
рѣките тя става друго-иче: поронте отъ
джждѣтъ смжкватъ станалата вече почва
отъ високите мѣста и пейните частици въ
видъ на гнилъ, са утайватъ отъ водата въ
доловете; рѣкѣтъ въ времето на пролѣ-
тните разливи измиватъ почвата отъ едно
мѣсто и отнасятъ я на друго, дѣто тече-
нието на рѣката върви по-полека. При
тоя са забѣлѣжава и такова едно явление:
по-тѣжките частици на почвата, напр. ѣ-
дрпѣтъ пѣсакъ, са утайватъ въ водата по-
напредъ, послѣ тѣхъ са утайва по-дрѣбни-
ятъ пѣсакъ и, най-послѣ, дѣто течението
върви така полека, щото са едвамъ забѣлѣ-
жава, тамъ са отайватъ най-дрѣбните ча-
стици на гнилата; така щото и съ тоя на-
чинъ могатъ да са появиватъ разнообразни
почви. Но водата, освѣнъ размѣсеніята
въ нея дребни частици отъ почвата, може

да растворя въ себѣ си и други нѣкои ча-
стици отъ нея и, подъ влиянието на
различни причини, да отайва тие частици
на друго мѣсто.

Азъ спомѣнахъ вече думата растворя
нѣколко пѣти и тая дума ние ще да срѣ-
щаме и за напредъ, за това трѣба да си
сжставиме ясно понятие за нея и за оно-
ва, което ние разбираме съ нея.

Ако въ една чаша чиста и студена во-
да насипемъ обикновенна каменна соль и
като я разжркаме добре, я оставимъ да
са отае, то ние ще да видиме, че една
частъ отъ сольта ще да са изгуби, а во-
дата ще да си остане чиста и прозрачна,
само ще да добне солень вкусъ; ето това
ще да каже, че сольта са е расворила въ
водата. Ако ли тая сжща вода ние на-
грѣемъ съ останалата въ нея нерастопена
соль, то ще да видиме, че сольта ще да
остане още по-малко, което ще да каже,
че горѣщата вода растворя повече соль,
нежели студената. Сега ако земемъ не-
гасень варъ и го разбиемъ въ вода, то
слѣдъ нѣколко време варѣтъ ще да са отае
на джното, в тая вода ние можемъ да пре-
лѣемъ въ други сждъ—тя ще да бжде сж-
вѣмъ чиста; но ако потопимъ въ тая во-
да крайтъ на една сламка, а презъ дру-
гиятъ начнемъ да духаме въ нея, то во-
дата ще да са размжти и, най-послѣ, ще да
стане бѣла, а ако я оставимъ на-мира, то
изъ нея ще да са отае ситень бѣлъ пра-
шець. Какво е станало съ водата, и отдѣ
са е зелъ тоя прашець? Ето каква е тука
работата: една частъ отъ варѣтъ са рас-
твори въ водата, но водата отъ това не
промѣни своятъ видъ (боя); но когато ние
захванахме да духаме въ нея въздухъ изъ
нашите гржди, то въ водата стана такова
едно промѣнене: растворениятъ въ нея
варъ са преобжрна на прахъ отъ тибширъ,
който са не растворя въ водата, а за това
и размжти водата и предаде ѣ млѣченъ-
бѣлъ цвѣтъ. Но растворятъ са преобжр-
на на тибширъ его по каква причина.
Вамъ трѣба да са каже, че въздухътъ са
сжстои отъ дѣ главни части—отъ кисло-
родъ и отъ азотъ. Когато човѣкъ, на и
сѣко едно животно дине, то той приѣма въ
себѣ си изъ въздухътъ само кислородъ,
който е потрѣбенъ въ тѣлото му, за да му
поддржи животътъ, а изъ себѣ си той из-
диша така нарѣченіята въглекислотенъ

газъ, който се образува въ неговото тѣло. Тоя газъ така сжщо, както кислородътъ и азотътъ, не може да се види съ очи, но да се познае, че въ нѣкое мѣсто има много такавъ газъ—е твърде лесно. Чѣсто въ дълбоките ями тоя газъ се образува твърде много. Ако спуснемъ въ такава яма запалена свѣщъ, то тя тутакси ще да изгасне, защото въ тоя газъ както нѣкое животно не може да дише, така и нищо не може да гори; а за горѣнието е потребно това сжщо, което е потребно и за дишанieto. Ако въ една тѣсна стая са набжкатъ много хора, то сѣки трѣба да е забѣдѣжилъ, че въ стаята става задушница, т. е. мжчно са дише, а ако освѣти това горати и свѣщи, то и тие захващатъ да мжждѣятъ. Това происхожда отъ туй, че въ стаята е останалъ малко кислородъ, и намѣсто него тя се е напълнила съ въгленна кислота. И така, ще рече, че съ издишанията си ние изваждаме въгленна кислота, която, въ нашиятъ примѣръ, като преминува презъ сламката въ водата, сженинява се съ растворениятъ вѣръ и прави отъ него въглекислотенъ вѣръ или тибширъ.

Сега ние вече знаемъ, че въ водата могатъ да се намиратъ различни вещества; единъ отъ тѣхъ сж само размѣсени въ водата и отъ тѣхъ тя става мжчна, а други са растворятъ въ нея и тогава тя си остава бистра и прозрачна.

И така, почвата става или отъ оние планински породи или каменни пластове, които са намиратъ на самото мѣсто, дѣто са тя образува, или са нанося нейде съ течението на водата, е за това са нарича наносна почва.

(Продължава се).

РАЗНИ.

Варение леща. Измежду постяте вариња лещата е една отъ най-хранителните постни ястия за човѣкътъ, но по насъ не се вари тжй както би трѣбало, за да бжде и по-вкусна. Лещата трѣба да се вари тжй: Като са тури на огънятъ да вари и захване да умекна, трѣба да се отлѣе първата ѝ вода, а да се залѣе съ друга втора, съ която да вари дорде се свари. На този начинъ варена леща е много по-вкусна и по-сладка, защото се отстранява и хвѣралъ първата вода, която бива блжтквава отъ люспи-те на лещата. Освѣтъ това, на този начинъ ва-

рената леща не е тжй черна, както ако се вари съ първата си вода.

Г-нъ Спасъ А. Тумпаровъ изъ Самоковъ ни пише слѣдующето за тамошниятъ берекекъ: Есенините сѣдби станаха добри по тукашните мѣста, но пролѣтните, по причина, на джлотрайната суша, не станаха добри. И сѣното го нѣма на много мѣста, както други години, та отгова доволно за сжжнина. По нѣкои села, като нѣматъ доволно храна за добитакътъ си за презъ идущата зима, принудени сж да купуватъ сжкло и отъ далеко, или си пращатъ добитакътъ другаде на прехрана, или, най-после, сж са рѣшили да го продаватъ мажкаръ и съ по-евтина цѣна. И джзята, по причина че ги опали пролѣтесъ студѣтъ, тамамъ когато бѣха захванали да давятъ, немжиха да родитъ като други години. Ние благодаримъ на нашиятъ приятель Г-нъ Тумпаровъ, който първъ ни явява за такъва нѣща, за предвѣраниято и поправянието на които ще са повжрнемъ да поговоримъ въ идущите листове на Ступанъ, както и самъ той ни поджжана на това. Г-нъ Тумпаровъ е тжй сжщо единъ отъ първите, който ни насжрдчи въ предприѣтатъ на работа, като ни внесе съ време стойността за листове, що испращаме въ Самоковъ. Ами какво да кажемъ за нѣкои читалища изъ отечеството ни, на които имаме голѣма надѣжда, но които... Умному мало довлѣтъ. Нека са сѣдватъ онѣзи, за които ни е думата; тѣ сами си знаятъ.

— Котелъ-самоперачъ. — Въ сжединените сѣверни Американски джржави е помислилъ John Reixt още въ год. 1864 единъ котелъ, който може самъ да пере дрѣхы. Този котелъ е джлгнестъ, на джното си има по 3-4 прѣста издигнати, отъ което стжрчатъ на горе два масура малко завити. Котелътъ се напълнява съ сапунена вода и съ дрехите, на тогава са подклажда. Топлината искарева водата и горѣщата пара по дрехите тжй, щото за 20-30 минути може да се опере и очисти каквато и да би била дрѣха—тжжна или дебела. Другите зароди ператъ и дрѣхите си съ леснина, а шжкнче не помисляме да са снабдимъ баремъ съ онѣзи машини, които сж ни необходими и които значително намаляватъ трудѣтъ ни!

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

Съ настоящата притурка ние свжршаме вече първата година на „Ступанъ“ и скоро ще да начнемъ и втората. За това молимъ оние наши спомоществователи, които сж биле до толкова невнимателни къмъ насъ, щото не сж ни внесле и до сега стойността за първата година, да побжрзатъ да ни заплатятъ безъ особенни и неприятни и за тѣхъ, и за насъ напомнювания. До кога ще да бждемъ безчувствени къмъ сами себѣ си?!